

ЗНАЧЕННЯ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ЗАСВОЄННІ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ УЧНЯМИ

Наука екологія в сучасному розумінні сформувалася в 30-50-х роках ХХ ст. Під впливом учення видатного науковця В. І. Вернадського про біосферу й роль організмів у геохімічних процесах розпочалося вивчення кругообігу речовин і енергії в біоценозах, екологія допомагає розробляти теоретичні та практичні питання сільського господарства, лісорозведення, рибальства, мисливства. екологічні дослідження лежать в основі раціонального використання природних ресурсів суші й водних просторів.

Розвиваючись у тісному зв'язку з практикою, екологія сприяла розв'язанню низки важливих народногосподарських завдань – поширенню землеробства на Північ, сільськогосподарському освоєнню земель, розвитку захисного лісорозведення; географічному районуванню і топографічному розміщенню рослин і тварин; розробці ефективних методів боротьби з хворобами, шкідниками й бур'янами; правильному оцінюванню продуктивності сільського господарства й природних угідь: розробці агротехнічних методів, меліоративних прийомів; боротьбі з ерозією ґрунтів, охороні водних ресурсів і захисту водойм і річок від забруднення.

Людська діяльність призвела до знехтування одвічними законами природи. Звідси, вочевидь, і наслідки найбільших катаклізмів, з якими ми зіткнулись і перед якими безпорадно розводимо руками: лише в Україні зникло з лиця землі до трьох тисяч річок, викреслені з ужитку історичні озера й болота, котрими природа балансувала вологість ґрунтів (нині тисячі, а може, і більше сіл залишилися без питної води, яку доставляють у цистернах).

Наразі жодна галузь людських знань, господарств не може правильно розвиватися без знання екологічних законів і закономірностей. Авторитет екології зростає, особливо в проблемах, пов'язаних зі взаємодією людини та природи, дією людини на природу. Так, у США перед реалізацією будь-якого проекту необхідно подати офіційну доповідь про передбачуваний вплив на навколишнє середовище. У Великій Британії місцеві планові органи наймають еколога-консультанта й консультуються на території свого графства. Крім того, зросла участь екологів у державних комітетах, пов'язаних з навколишнім середовищем, таких, як постійна Королівська комісія із забруднення середовища.

Тому метою екологічної освіти й виховання підростаючого покоління може стати формування системи наукових знань, поглядів, які закладають основи відповідального та дієвого ставлення до навколишнього середовища. Зміст навчання має розкривати перед дітьми багатогранну цінність природи.

Учителі повинні стати для своїх вихованців не тільки носієм знань, а й взірцем для наслідування. Тому важливо так використовувати діяльність дітей, щоб через самостійні відкриття, розв'язання проблемних завдань,

різноманітні дії з природними об'єктами вони одночасно оволодівали новими знаннями, вміннями та навичками їх самостійного набуття. Останнє тісно пов'язане з практичними перетвореннями об'єктів природи, які набувають характеру експериментування, нескладної пошуково-дослідної діяльності. Отже, здійснюючи екологічне виховання своїх підопічних, педагог повинен поставити перед собою такі завдання:

- формувати елементи наукових знань про основні екологічні фактори в розвитку живої природи (світло, температура, вологість, поживність ґрунтів) та очевидні взаємозв'язки й залежності;
- розвивати вміння класифікувати природу на основі безпосереднього сприймання й аналізу зовнішніх ознак, способів взаємодії із середовищем та типом живленням;
- стимулювати допитливість та інтерес до пізнання природи шляхом опису її об'єктів та явищ (у народній творчості – народні прислів'я, загадки, приказки, прикмети, вірші, легенди, повір'я, пісні, звичаї, обряди);
- активізувати знання і практичний досвід дітей у різних видах діяльності в природі (грі, праці, науково-дослідній діяльності, навчанні);
- ознайомити дітей з перлинами народної мудрості про дбайливе ставлення до природи.

Існують різні форми екологічної освіти й виховання. Для старшокласників це можуть бути уроки, науково-практичні конференції, лекції, пошукова робота, екологічні експедиції, екологічні вечори, самостійні дослідження під керівництвом науковців. Школярам середнього й молодшого віку – уроки, екскурсії, ігри, вікторини, фенологічні спостереження, розв'язання проблемних ситуацій, вивчення досвіду своїх дідів, прадідів про бережне ставлення до навколишнього світу. Ось тут доречно використовувати надбання народної педагогіки, яка упродовж кількох століть зберігає досвід багатьох поколінь – як жити в злагоді з природою. Щоб зберегти себе й наступні покоління, ми мусимо повернутися до своїх правічних джерел, відновити народові його духовні традиції у ставленні до природи як джерела буття.

Звичаї та обряди народу України повинні стати складовою екологічної освіти. Це ще одна з доступних форм екологічного виховання. Народна мудрість нас учить, як поводитися людині в живому світі – кому вклонятися, кого берегти, до кого ставитися з осторогою, що можна використовувати для людського блага, як примножити й відтворити те, що втрачається.

Василь Скуратівський писав: «Я пригадую слова своєї матері. Вона казала: «Синку, настане час, коли людина боїтиметься землі. Так мовиться у Святому Писанні...» З дитячою наївністю я приймав неньчині слова як своєрідну містику; сьогодні ж вони мені звучать реальним набатом. Не кожен киянин і тим паче поліщук, землі якого найбільше зазнали радіоактивного

забруднення, зважиться лягти долілиць на груди рідної землі».

А сталося все це на наших очах. Жорстокість до духовних традицій, а позаяк і природи, виховували ми самі, знехтували давніми традиціями суспільного життя – любити й берегти природу. Я весь час звертаю вас до народної педагогіки – пригадаймо хоча б окремі її штрихи: починаючи з коліски, вона намагалася прищеплювати немовлятам священне ставлення до всього живого й неживого, що оточувало дитину. Майже весь поетичний текст колісанок одухотворював шляхетну повагу до звірят, багатого рослинного й тваринного світу. Натомість, коли дитина підростала, першими екологічними уроками були ігри та забавки. Про їх виховний сенс говорили самі назви: «Квочка», «А ми просо сіяли», «Мак», «Берізка», «У сухого дуба». Усі вони так чи інакше пов'язані з природою, адже навколишнє середовище формує не тільки світогляд і характер людини, але й удачу, мораль і, якщо хочете, темперамент. Отже, одним з вагомих факторів, котрі формують не лише психологічні устрої, але й етнічні ознаки будь-якого народу, є навколишнє середовище, себто природа.

Чи не тому наші пращури з таким благом схилялися перед культом дерев. Скажімо, язичники майже всі обрядові дієства влаштовували біля дубів, які вважалися священними деревами і були своєрідним тотемом релігійних вірувань. Зрештою вся обрядовість побутового співжиття безпосередньо пов'язана з природою.

Згадаймо традиційне закликання весни. Як тільки стікали талі води, випікали печиво у формі жайворонків та голубів, і діти, взявши їх у долоні, виходили на левади, щоб запросити в гості красну весну та зустріти перших перелітних птахів. Обрядове печиво підвішували лише на ті держакі, які починали брунькувати.

Не лише поетичним був у наших пращурів і обряд «Топтати ряст». Як тільки на узліссях з'явилися перші листочки провісника весни, люди поспішали на околиці й босоніж, топчучи, накликували: «Топчу, топчу ряст. Дай, Боже, того року діждати і ряст топтати». Це означало, що людина, котра доторкнулася до живої природи, неодмінно оздоровиться, набереться сили, а відтак, і зустріне наступну весну. Кому не пощастило цього вчинити, про таких казали: «Йому вже не топтати рясту». Є дуже багато сюжетів, які безпосередньо пов'язані з обрядами живого спілкування людини і природи. На жаль, увесь цей набуток протягом останнього часу тенденційно вилучався з історичної пам'яті нашого народу. Комуś вельми хотілося, аби підростаюче покоління не знало, хто вони і чиїх батьків діти. Натомість свідоме чи несвідоме нехтування родовідними традиціями призвело і до відчуженості від природи, виплодивши в такий спосіб моральну бездуховність і жорстокість.

Екологічна, у широкому розумінні цього слова, катастрофа поставила перед суспільством складну дилему – бути чи не бути? І лише ті серед нас, котрі поповнять свої знання цінними екскурсами в глибину століть,

просякнуті нагальною потребою тіснішого спілкування з навколишнім середовищем, нарешті знайдуть відповідь на сакраментальне – кому топтати ряст. Тільки той, хто втамує спрагу з духовного джерела традицій, зможе, образно кажучи, потоптати ряст у наш неспокійний і тривожний час.

Література:

1. Драган О. Методи корекції суб'єктивного ставлення до природи у навчально-виховному процесі / Драган О. // Хімія. Біологія. – 2005. – № 22 (418). – С. 23–31.

2. Екологічна освіта в школі: нестандартні уроки, виховні заходи / авт.-упоряд. Т. Ф. Рябчук. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 192 с.

3. Шабанов Д. А. Екологія у шкільному курсі біології / Д. А. Шабанов, М. О. Кравченко. – Х. : Вид. група «Основа», 2005. – 144 с.

4. Шулдик В. І. Розкриття мудрості природи в шкільній природознавчій освіті : навч.-метод. посіб. / Шулдик В. І. – Умань : ПП Жовтий, 2012. – 326 с.

